

DIETER STRAUSS 33 metus dirbo Goethe's institutuose įvairiose pasaulio vietose – buvo generalinio sekretoriaus pavaduotojas ir Goethe's institutų Santjage, San Paule, Paryžiuje, Rabate-Kasablankoje direktorius. Rengdamas šį pranešimą greta cituojamos jis rėmėsi ir kitomis savo knygomis: „Julia Mann – Lebensstationen der Mutter von Heinrich und Thomas Mann“ (Verlag Dräger, Lübeck, 1999), „Klaus Mann et la France – un destin d'exil“ (Seghers, Paris, 2002), „Diesseits von Goethe – deutsche Kulturbotschafter im Aus- und Inland“ (Adatia Verlag, Bonn, 2009). Naujausią jo knygą „Der grüne Baron – Georg Heinrich von Langsdorff, der Humboldt Brasiliens und seine Expedition von Rio de Janeiro zum Amazonas 1822–1829“ 2012 m. pavasarį išleido Peter Lang leidykla Frankfurte.

Jau tie Mannai

*Apie reikšmingiausios vokiečių rašytojų
šeimos emigracijos patirtį*

DIETER STRAUSS

*Kokia mes įstabi šeima! Vėliau rašys knygas apie MUS, o ne apie
kiekvieną mūsų atskirai.*

Klausas Mannas buvo tikrai teisuus. Mano atžvilgiu – taip pat. Knygoje apie Mannus* aš irgi pasakoju apie rašytojų šeimos, ne vieno kurio jos nario, patirtį tremtyje. Nuo Julijos Mann – stipriosios šio klanu brazilės, jos garsių ir kartais susipriešinusių sūnų rašytojų Heinricho ir Thomo, šio vaikų – kabaretistės Erikos, „Mefisto“ autoriaus Klausio ir rašytojo duoną išbandžiusio istoriko Golo, altininko ir Berklio universiteto germanisto Michaelio iki šio sūnaus Frido – mylimiausio Thomo Manno anūko, kuriam „Daktare Fauste“ buvo skirta tragiškai numirti.

Išvardytieji Mannai iš pradžių pristatomi ribinėse emigracijos situacijose. Aprėpiamos juos emigruoti privertusios priežastys, jų politinė kova, pastangos prisitaikyti šalyse, į kurias emigravo, bei pokario metais subliūskusios tų šalių aureolės ir užbaigiama paskutiniu gyvenimo etapu.

Mano pranešimas 2011 m. Thomo Manno festivalyje irgi perkėlė į imperijos laikus, į Veimaro respubliką, fašizmą ir pokario erą, tai buvo kelionė laiku per tokį įdomų xx amžių bei margą Thomo Manno šeimos istoriją.

* Strauss, Dieter. *Oh Mann, oh Manns: Exilerfahrungen einer berühmten deutschen Schriftstellerfamilie*. Peter Lang Verlag, Frankfurt, 2011.

THOMAS MANNAS jau savo garsiajame „Kreipimesi į protą“ 1930 m. spalį įspėjo dėl nacių, jis pats, anksčiau buvęs monarchistas, tapo ugningu respublikonu bei antifašistu, aukščiausią tašką šis *salto mortale* pasiekė kasmėnėnėse prieš nacionalsocializmą nukreiptose BBC radijo laidose, transliuotose nuo 1940 m. spalio. Anuomet Thomas Mannas iškilo iki JAV „išeivijos imperatoriaus“, o pasibaigus Antrajam pasauliniam karui kaip tik dėl to kentėjo nuo isteriškos komunistų medžioklės JAV bei susirėmimų su „vidine emigracija“ Vakarų Vokietijoje. Šį gyvenimo lanką užbaigė jo „grįžimas namo“ į Šveicariją 1952 metais. Panašūs, įtempti, tik nesibaigiantys tokiu aiškiu susitaikymu, buvo beveik visų jo šešių vaikų likimai išeivijoje.

ERIKA MANN, stojusi už taiką, jau 1932 metais sumokėjo tuo, kad buvo išvadinta „beprote ir sąvadautoja“, o netrukus neteko ir aktorės angažementų. Jos atsakymo ilgai laukti neteko: su naciais ji kovojo kabaretu „Pipirmalė“ („Die Pfeffermühle“), o vėliau – būdama BBC diktore Londone bei JAV karo korespondente Šiaurės Afrikoje, Artimuosiuose Rytuose, Irake ir Irane. Užsienyje iš tiesų gerai jautėsi tik JAV, tačiau tik iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Vėliau pateko į FBI gniaužtus ir į vokiečių komunistų medžiotojų taikiklį. Paskutiniaisiais gyvenimo metais, būdama pilku savo tėvo „palikimo šešėliu“, ji jau nebegalėjo lėkti „posūkyje visu greičiu“.

KLAUSAS MANNAS jau 1930 metais įspėjo, kad nacionalsocialistai stumia į karą ir savo „Querelles littéraires“ stengėsi supurtyti tokius rašytojus kaip Gottfriedas Bennas ar Josephas Breitbachas, kad prarėgėtų nacių atžvilgiu. Adaptuotis išeivijoje jam pavyko pirmaisiais metais Amsterdame ir Paryžiuje, sunkiau buvo Jungtinėse Valstijose pamačius tikrąjį kapitalizmo ir rasizmo veidą. Po karo Vakarų Vokietijoje jį pasivijo senieji komunistiniai priekaištai. Tada galutinai sugrįžti nebebuvo įmanoma. 1949 metų pavasarį pajuto visą šaltojo karo aštrumą tiek, kad ragino intelektualus kolektyvinei savižudybei. Šiam raginimui jis ir pakluso nusižudydamas Kanuose 1949 m. gegužės 21 d.

GOLO MANNAS iš pradžių nacių nematė. Emigrantai jam buvo „popieriniai tigrai“, jis tiesiog netikėjo jų antifašistine kova. Netgi daugiau – jis toleravo Gustavo Gruendgenso oportunistinę laikyseną Trečiajame reiche – skirtingai nuo romane „Mefistas“ Gruendgensą pasmerksio Klausas. Prasidėjus karui jautėsi Šveicarijoje kaip prarastas „svetimšalis“, ši patirtis paakino jį prisijungti prie antifašistinės kovos Prancūzijoje. Sumintas internuotųjų stovykloje jis iškilo iki „chef de groupe“ ir užkirto kelią

kelių suimtųjų mėginimams bėgti, toks stiprus tapo jo poreikis vadovauti. Aureolės išsisklaidymas pasibaigus karui jam buvo dramatiškas: JAV jam buvo „pergalės šutvė“ o Adenauerio integravimosi į Vakarų politiką ir sykiu Vokietijų susijungimą jis laikė melu. Nepaisant visko, 1958 metais Golo Mannas persikėlė į Vakarų Vokietiją – jis sugebėjo su šia šalimi susitaikyti.

Visai kitokie buvo minėtieji MONIKOS MANN gyvenimo posūkiai – pradant emigruoti privertusiomis priežastimis, politine kova, prisitaikymu išėivijoje ir baigiant aureolės subliuškimu pasibaigus karui bei paskutiniaisiais gyvenimo metais: naciams perėmus valdžią ji nestojo jų priešininkų pusėn, su tėvais emigravo veikiau „automatiškai“ ir prieš nacionalsocializmą nekovojo. Prie to dera ir faktas, kad ji neapsisprendė, kokia profesija jai tiktų. „Vaikščioti jai buvo svarbu nuo jaunystės“. Bet vis tiek kelionės jai nebuvo mielos. Tas dvilypumas paaiškina jos sykais labiau, sykais menčiau pavykusią adaptaciją. Pasibaigus karui JAV ir Europa ją smarkiai nuvylė. Tik vėliau Italijoje, visų pirma – Kapryje, surado „širdies tėvynę“. 1956 metais ji čia užbaigė gyvenimo prisiminimus „Tai, kas praeita, ir tai, kas vyksta dabar“ – Inge Jens laiko juos geriausia Monikos knyga. Po partnerio mirties, neištverdama gyvenimo Kapryje, ji persikėlė į Kilchbergą – į tėvų namus. Didžiulė klaida, mat brolis Golo jos ten visai nepageidavo. Paskutinius gyvenimo metus praleido pas Golo įsūnio žmoną Leverkusene.

Visai kitokia ELISABETH MANN – ji visą gyvenimą buvo kovotoja. Dar mokinė permatė valdžią paėmusių nacių karo garbinimą, o atmosferą Vokietijoje vadino užkrėsta ir neištveriamą. Visos Europos reikalai jai – dar tik dvylikametei – labai rūpėjo. Moterų temos – lygiai taip pat. Ypač daug pastangų ji dėjo dėl demokratijos ir aplinkosaugos, labiausiai – jūros. Jos buvo nuoseklios: nuo 1940 m. darbas komitete rašant pasaulio konstituciją, tarptautinės „Pasaulio federalistų organizacijos“ prezidentė nuo 1950 m., paskui nuo 1964 m. – vyriausioji „Demokratiškos institucijų studijų centro“ Santa Barbaroje darbuotoja. 1970 m. ji buvo tarp „Romos klubo“ steigėjų, vėliau įkūrė okeanistikos institutą Maltoje. Nenuostabu, kad ši „jūros moteris“ 1980 m. kaip tarptautinės jūrų teisės profesorė buvo pakviesta į Halfaksą (Kanada). Prisitaikymo problemų jai iškilo tik pasibaigus karui, pirmiausia dėl „šlykštaus laiko“ valdant McCarthy’ui ir dėl didžiulių sugriovimų Europoje. Kad paskutinis jos gyvenimo etapas buvo išties visavertis, rodo jos atsidavimas jūroms.

Liko tik jaunėlis – MICHAELIS MANNAS. Jei jis naciams jau paėmus valdžią ir nujautė katastrofą, ir vos keturiolikmetį nuo to „vemtį vertė“, jo emigracijai stiprios reikšmės turėjo ir asmeninės priežastys: muzikinis lavinimas ir problemos su tėvu. Taip, jis buvo kritiškas nacių atžvilgiu, tačiau iv-ajame dešimtmetyje turbūt dar buvo per jaunas, kad imtų kovoti. Gal jo adaptacija ir nevyko visiškai sklandžiai, bet to priežastis buvo ne tiek klasikinės emigracijos pasekmės, kiek nepastovus charakteris. Po karo jis jautė grėsmę – dėl naujųjų atominių ginklų ir dėl tamsių McCarthy'o eros metų. 1942 m. Kalifornijoje netgi buvo trumpai suimtas – kaip užsienio šnipas. 1967 m. balandį laiške motinai jis skundėsi dėl „pasibaisėtino kvailumo, su kuriuo ši šalis tikriausiai nusiris į pasaulinę katastrofą...“ Jis vis labiau traukėsi nuo visuomenės ir savo šeimos, o naktį į 1977 m. sausio 1 dieną emigravo į mirtį. Faktas, kad prieš kelias dienas padovanojo Elisabethai savo kompasą, leidžia manyti tai buvus savižudybę.

Kai ant gerų tėvų namų pamatų iškilę emigracijos aukštai, pasak Monikos, užaugina pasaulio piliečius. Tai tikrai galėtų patvirtinti Thomas ir Katia Mannai bei jų šeši vaikai, o ypač – Erika, Klausas ir Elisabeth. Tačiau viskas turi savo kainą: tėvynę iš tikrųjų surado tik tėvai Šveicarijoje ir Golo Vokietijoje, gal dar Monika Kaprio metais ir Elisabeth Halifakse. Profesinio pripažinimo paskutiniu gyvenimo laikotarpiu greta Thomo Manno sulaukė tik Golo ir Elisabeth.

O šeima? Būta daug įtampos tarp vaikų, o Michaelio ir Monikos santykiai su tėvu irgi buvo įtempti. Erika, Klausas ir Golo šeimų nesukūrė, Elisabeth ir Monikos santuokos ar partnerystės buvo sėkmingos, o Michaelio – matyt, ne.

Pranešimas skaitytas 2011 m. liepos 16 d.

Iš vokiečių kalbos vertė Kristina Sprindžiūnaitė